

OGRANIČAVAJUĆI ČIMBENICI POSLOVANJA AGROTURISTIČKIH GOSPODARSTAVA

Dejan Tubić
Rikard Bakan
Juraj Randelj

Sažetak

Agroturizam kao najbrže rastuća forma ruralnoga turizma u svijetu, u Republici Hrvatskoj, niti u akademskom, kao ni praktičnom smislu nema značaj koji bi mogao i morao imati za zemlju koja se želi strukturno i ozbiljno baviti turističkom djelatnošću. Promatrano s akademskoga stajališta, prisutna je nedostatna i skromna baza teorijskih spoznaja i empirijskih istraživanja. Stoga će se u radu dati prikaz dosadašnjih teorijskih spoznaja s posebnim naglaskom na jasnije razumijevanje izrazito konfuzne i oprečne postojeće terminologije. U Republici Hrvatskoj do sada je provedeno samo jedno službeno istraživanje, iz 2007. godine, kojim je obuhvaćena cjelokupna ruralna turistička ponuda, uz naglasak da je većina drugih provedenih istraživanja predmetno usmjerena na županije Jadranske regije. Također, postoji samo jedno sveobuhvatno istraživanje iz 2015. godine koje obuhvaća percepciju kreatora i sukreatora institucionalne politike te vlasnika TSOG-a s područja 13 županije Kontinentalne regije, što pak potvrđuje tezu nedovoljne zainteresiranosti i istraženosti od strane akademske zajednice. S obzirom na postojeću turističko-resursnu osnovu ruralnoga područja i trenutno stanje razvijenosti, ruralni turizam Hrvatske u stvarnom okruženju razvija se ispod mogućnosti. Stoga je temeljna svrha ovoga rada utvrditi koji ograničavajući čimbenici sprečavaju razvoj ruralnoga turizma, a onda i poboljšanje te unaprjeđenje poslovanja TSOG-a. Empirijski podatci bit će prikupljenim anketiranjem vlasnika TSOG-a na području 13 županija Kontinentalne Hrvatske te će se isti analizirati odgovarajućim znanstvenim metodama.

Ključne riječi: ograničavajući čimbenici, agroturizam, vlasnici TSOG, kontinentalna regija.

UVOD

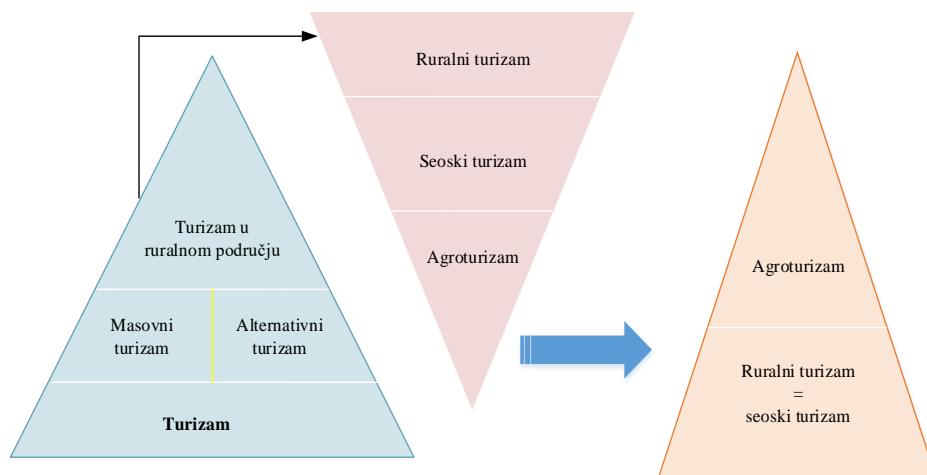
Terminološko određenje pojma ruralnoga turizma izrazito je važno, podjednako sa znanstveno-stručnoga, kao i praktičnoga aspekta. Iako se naočigled čini jednostavno odrediti njegovo terminološko značenje, upravo je suprotno. Brojnost nazivlja, različitosti ruralnoga područja i aktivnosti, brojni pojavni oblici, različito značenje od zemlje do zemlje samo su neki od uzroka definicijskoga karaktera. U europskoj i svjetskoj znanstveno-stručnoj literaturi pojam ruralni turizam postaje predmet intenzivnijega izučavanja krajem osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća (Hajdaš Dončić, Horvat i Gašparlin 2007), međutim niti u današnje vrijeme nije postignut konsenzus oko standardizirane definicije koja ga određuje što potvrđuju OECD (1994), Viljoen i Tlabela (2006), Tchetchik et al. (2006), Neumeier i Pollermann (2014), Nair et al. (2015), Tubić (2015) te Sasu i Epuran (2016) u svojim znanstvenim razmišljanjima. O predmetnoj tematici pisali su brojni svjetski i domaći autori. Neki od njih su Lane (1994), Kušen (1995, 2006), Oppermann (1996), Roberts i Hall (2001), Petrić (2006), Leko-Šimić i Čarapić (2007), Sznajdera et al. (2009), Demonje i Ružića (2010), Liu (2010), Baćca (2011), McAreavey i McDonagh (2011), Bartoluci et al. (2015), Kantar (2016) itd. U cilju minimaliziranja terminoloških nedoumica za potrebe ovoga rada

koristit će se terminološkom razdiobom tri ključna pojma (ruralni turizam, seoski turizam, agroturizam) koju je Tubić (2015) iznio u doktorskoj disertaciji *Model razvoja ruralnoga turizma Kontinentalne Hrvatske*. Naime, Tubić (2015: 69) ističe kako su temeljni elementi ove terminološke razdiobe izvor prihoda i ovisnost o poljoprivrednoj djelatnosti s obzirom da su sva tri oblika turizma određena ruralnim prostorom. S obzirom da ruralni i seoski turizam ne moraju nužno biti dodatan izvor prihoda te nisu isključivo vezani za poljoprivrednu djelatnost, za razliku od agroturizma, predlaže se njihovo terminološko izjednačavanje. Uvažavajući izrečeno, ruralni turizam je sinonim za seoski turizam i obrnuto, dok je agroturizam pojavni oblik ruralnoga, odnosno seoskoga turizma.¹

Nakon što su otklonjene terminološke nedoumice između ključnih pojmova koji obilježavaju turizam u ruralnim područjima, u nastavku rada dana je temeljna definicija ruralnoga turizma. Zašto definicija OECD-a iz 1994. godine? Više je razloga tomu. Primarni razlog je taj da ona jedina slijedi i uvažava metodološke kriterije i rezultate definiranja ruralnoga područja te je najdetaljnije određena. Definicija glasi „Ruralni turizam u startu se nalazi u ruralnim područjima i prvenstveno je u funkciji poljoprivrede. Čvrsto je temeljen na poljoprivrednom svijetu s posebnim obilježjima otvorenog prostora, kontakta s prirodom, ruralnoj baštini i društvu. Ruralni turizam mora biti u dogovoru s okolinom i društvenom zajednicom u kojoj se događa. Zajednica broji manje od 10.000 ljudi i uključuje poljoprivredna gospodarstva unutar tog područja rada. Fokus ruralnoga turizma orijentiran je na cijeli niz održivih poslovnih subjekata i zajednicu unutar ruralnoga područja. Cilj ruralnoga turizma je osiguranje dugoročne vremenske održivosti života u regiji u kojem se događa; on mora biti snaga za očuvanje ruralnosti, a ne snaga urbanizacije“ (OECD 1994, 34.-35). Presjek najznačajnijih empirijskih istraživanja i postignuća stranih teoretičara i istraživača (za više vidi u Tubić 2015), neće se navoditi u nastavku teksta jer se neće dati niti presjek najznačajnijih rezultata hrvatskih autora, nego će se ukazati na nepovoljan i neopravdan status koji ruralni turizam ima u Hrvatskoj kroz istraživačku razinu. Također, primarni cilj prethodno rečenoga vidljiv je u naglasku važnosti interpretacije rezultata iz 2015. godine autora Tubića, ali i podizanju znanstveno-stručne svijesti o nužnosti provedbe istih i/ili sličnih istraživanja u vremenu koje dolazi.

¹ Za detaljnije pojašnjenje terminologije vidi u Tubić (2015: 68–70).

Slika 1. Razdioba tri ključna pojma ruralnoga turizma

Izvor: Tubić, D. (2015): Model razvoja ruralnoga turizma Kontinentalne Hrvatske. Doktorska disertacija. Osijek: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Osijeku, str. 69.

U hrvatskoj akademskoj zajednici, kako navodi Tubić (2015) postoji nedostatna i skromna baza teorijskih spoznaja i empirijskih rezultata. U prilog tome ide i činjenica kako je do sad (2018. godine) provedeno tek jedno službeno istraživanje (2007) na cjelokupnom prostoru Republike Hrvatske od strane Hrvatske gospodarske komore – Sektora za turizam pod nazivom *Aktualno stanje turizma na ruralnom prostoru Hrvatske 2008. godine*. Postojeća istraživanja ukazuju na regionalnu/teritorijalnu rascjepkanost, odnosno ona u većini slučajeva obuhvaćaju županije. Istraživanja su pretežito predmetno usmjerena na agroturizam kao najbržu rastuću formu ruralnoga turizma. Primjera radi, teoretičari Brščić i Tomčić (2004), Brščić (2005) Rajko, Tomčić i Juraković (2007), Brščić, Franić i Ružić (2010), Krajnović, Čičin-Šain i Predovan (2011) te Trošt, Ilak Peršurić i Oplanić (2011) izučavaju agroturizam na području Istarske županije, Erstić, Mikuš i Mesić (2011) na području Zadarske županije, dok Franić i Cunj (2007) te Grgić, Zrakić i Cerjak (2011) analiziraju karakteristike agroturizma u Zagrebačkoj županiji. Agroturizam na području Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije proučavaju Leko-Šimić i Čarapić (2007), Tubić (2012) te Tubić, Bosnić i Bedeković (2013). Temeljni cilj spomenutih istraživanja je detektiranje osobitosti poslovanja koja su primarno vezana za izučavanje marketinških aktivnosti. Tubić (2015: 115) navodi da su ista fokusirana na proučavanje i analiziranje stupnja korištenja marketinških alata u poslovanju agroturističkih subjekata, u smislu privlačenja, ali i komunikacije s postojećim i potencijalnim turističkim potrošačima. Uz to, u značajnoj mjeri su usmjerena na utvrđivanje ograničavajućih faktora te predlaganje daljnjih razvojnih, to jest poticajnih smjernica, kao i na analiziranje suradnje s drugim dionicima na turističkom tržištu. Tek u 2015. godinu za potrebe pisanja doktorske disertacije *Model razvoja ruralnoga turizma Kontinentalne Hrvatske* provedeno je istraživanje koje je obuhvatilo prostor od 13 kontinentalnih županija. Važnost toga istraživanja ogleda se u činjenici kako je to prvo istraživanje koje je obuhvatilo kreatora i sukreatore nacionalne

turističke politike i vlasnike TSOG-a. Neki od tih rezultata i spoznaja prikazat će se u nastavku rada.

1. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE: PERCEPCIJA VLASNIKA TSOG-A O OGRANIČAVAJUĆIM ČIMBENICIMA POSLOVANJA

Za potrebe empirijskoga dijela rada, bit će interpretirani rezultati iz doktorske disertacije *Model razvoja ruralnoga turizma kontinentalne Hrvatske* autora Dejana Tubića.

1.1. Metodologija istraživanja

Kako je već navedeno u prvom poglavlju ovoga rada da je ovo prvo istraživanje ovoga tipa provedeno na području Republike Hrvatske te uvažavajući dotada provedena istraživanja (vidi poglavlje 1.), Tubić stvara bazu za kreaciju vlastitog upitnika koji prolazi kroz dvije razvojne (testne) faze koje su detaljnije objašnjene u Tubić (2015: 227–229). S obzirom da su jedini službeni podaci o broju registriranih TSOG u Hrvatskoj oni iz 2007. godine, što je svakako još jedan dokaz nepovoljnoga položaja ruralnoga turističkog proizvoda u odnosu na primarni proizvod 3S (sunce, more i pijesak). S obzirom na zastarjelost službene baze podataka, što ujedno predstavlja specifično ograničenje ovom istraživanju, Tubić (2015) s ciljem dobivanja što realnije slike te kako bi prikazao stvarni broj registriranih TSOG-a u Kontinentalnoj regiji kreira vlastitu bazu podataka temeljenu na povratnim informacijama od strane 13 Ureda državne uprave u županijama. Stavljajući u odnos broj registriranih u 2013. godini, s onim u 2007. godini vidljiv je rast u svim županijama. Na razini Kontinentalne regije u 2013. godini zabilježen je porast broja registriranih za 60,6 %, odnosno sa 125 na 317 registriranih gospodarstava. Istraživanje je provedeno od 8. prosinca 2013. godine do 12. travnja 2014. godine na slučajnom, prigodnom uzorku od 107 ispitanika. Od korištene četiri tehnike za prikupljanje podataka, tehnika telefonskog anketiranja pokazala se kao najefikasnija te je istom prikupljen uzorak od 97 ispitanika, sa stopom povrata od 45,5 %. Od ukupno 259 kontaktiranih vlasnika TSOG-a 107 ih je pristalo sudjelovati u istraživanju, što čini stopu povrata od 41,3 %. Komparirajući broj (107) prikupljenih upitnika s brojem (317) registriranih TSOG-a u 2013. godini, može se zaključiti kako je empirijsko istraživanje provedeno na 33,7 % ukupnoga uzorka. Ovdje treba naglasiti kako se značajnije ograničenja provedenog istraživanja ogleda se u demotiviranosti, nerazumijevanju i nezainteresiranosti vlasnika TSOG-a, iako je komunikacijski proces, baš kao i proces prikupljanja podataka, bio prilagođen različitim afinitetima i preferencijama ispitanika (Tubić 2015: 283).

Prilikom analize podataka korištene su različite tehnike deskriptivne i inferencijalne statistike, a kao alat analize korišten je statistički program SPSS 13.0 (Statistical Package for the Social Sciences). Za prikazivanje podataka korištene su izračunate frekvencije, dok su se za prikazivanje podataka dobivenih pitanjima u kojima je korištena Likertova skala koristile aritmetička sredina i standardna devijacija. Kako bi se napravila provjera razlike između aritmetičkih sredina nekolicine varijabli, u tim su slučajevima izračunati intervali pouzdanosti i na temelju njihova (ne)preklapanja donosili statistički utemeljeni zaključci o ovim razlikama. Intervali pouzdanosti računati su prema formuli (Tubić 2015: 236):

$$\bar{X} \pm t_{\alpha/2} \frac{s}{\sqrt{n}}$$

Ova se formula koristi u situacijama kad je populacijska varijanca (standardna devijacija) nepoznata, a s obzirom da broj stupnjeva slobode u ovom slučaju iznosi 106, vrijednost $t_{\alpha/2}$ na razini signifikantnosti $\alpha=0,05$ iznosi 1,98.

1.2. Rezultati istraživanja

Na temelju socidemografskih rezultata, prosječan vlasnik TSOG-a Kontinentalne regije Hrvatske muškog je spola, starosne dobi od 40 do 49 godina sa završenom srednjom stručnom spremom, koji se ruralnom turističkom djelatnošću u prosjeku bavi 8,28 godine te se u poslovanju najčešće koristi engleskim jezikom. Prosječno TSOG je registriran kao obrt ili trgovačko društvo koje nudi samo uslugu prehrane ili smještaja uz dodatnu lepezu dodatnih aktivnosti sportsko-rekreativnoga karaktera, organiziranih izleta, rada na gospodarstvu (kopaње vrta, berba voća i povrća itd.) i aktivnostima pružanja usluge kušaonica vina i rakije, uređeno kombinacijom tradicionalnog i modernog eksterijera i interijera, radi tijekom cijele godine te zapošljava 2 radnika (pretežito člana obitelji) srednje stručne spreme. Usluge gospodarstva najčešće koriste domaći posjetitelji koji dolaze u grupama na jednodnevne izlete.

Kako bi se utvrdili ograničavajući čimbenici poslovanja vlasnici TSOG-a zamoljeni su da između ponuđenih 17 ograničenja, kao i ostavljenog prostora za dodavanje novih ograničenja, vrednuju značajnost svakog ograničenja pomoću 5-stupnjevane Likertove skale (1 – vrlo ograničavajući, 5 – neograničavajući). Nakon toga će se izračunati prosječna ocjena svakog ograničenja, obaviti rangiranje ograničenja prema prosječnim ocjenama percepcije važnosti te izračunati intervali pouzdanosti tih prosječnih ocjena. Prema prikazanim rezultatima u *tablici 1.* najograničavajući faktor je manjak financijskih sredstava lokalnog stanovništva za pokretanje poslovanja (prosječna ocjena 1,52), a nakon toga slijedi spora i neadekvatna administrativna usluga (prosječna ocjena 1,63), nedefinirana institucionalna podrška (prosječna ocjena 1,72) te nepovoljni krediti i visoke kamate (prosječna ocjena 1,76). Promatrajući sastavnice institucionalne podrške ruralnom turizmu koja je po svojoj definiciji skup međusobno komplementarnih i precizno definiranih komponenti (strategija, potporne institucije (TZ/DMO), zakonska regulativa, statistička praćenja, marketing i interesno udruživanje) kojima se učinkovito pospješuje i potiče razvoj turizma partnerskim odnosima vlasnika TSOG-a te javnog i civilnog sektora u bližem i širem okruženju (Tubić 2015: 5) jasno se nameće zaključak da je nerazvijena u svim svojim segmentima. Upravo je to čvrsti dokaz tezi da je sustavno razvijan turistički proizvod Jadranske regije, a zapostavljen, turistički proizvod velik 91,6 % hrvatskog teritorija, a što pak veže pitanje: *Ima li Hrvatska ambicije biti turistički afirmirana destinacija na cjelokupnom svom prostoru?* Upravo zbog prijašnjih turističkih politika hrvatski turizam karakterizira izrazito velik stupanj sezonalnosti i po mišljenju autora ovog rada, a s time i neafirmirani te neprepoznatljiv turistički proizvod, kao i nizak profit s obzirom na turističku-resursnu osnovu koji ima.

Tablica 1. Ograničavajući čimbenici poslovanja

Čimbenik	Vrlo ograničavajući	Ograničavajući	Neutralan	Relativno neograničavajući	Neograničavajući	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Manjak financijskih sredstava lokalnog stanovništva za pokretanje poslovanja	74 69,16%	18 16,82%	11 10,28%	0 0,00%	4 3,74%	1,52	0,96
Spora i neadekvatna administrativna usluga (hrvatska birokracija)	71 66,36%	19 17,76%	9 8,41%	2 1,87%	6 5,61%	1,63	1,10
Nedefinirana institucionalna podrška	60 56,07%	25 23,36%	16 14,95%	4 3,74%	2 1,87%	1,72	0,98
Nepovoljni krediti i visoke kamate	63 58,88%	16 14,95%	22 20,56%	3 2,80%	3 2,80%	1,76	1,05
Neadekvatno definirana zakonska regulativa	54 50,47%	24 22,43%	18 16,82%	8 7,48%	3 2,80%	1,90	1,11
Nepostojanje strategije razvoja ruralnoga turizma	51 47,66%	25 23,36%	21 19,63%	6 5,61%	4 3,74%	1,94	1,11
Neadekvatna marketinška aktivnosti na lokalnoj i državnoj razini	46 42,99%	29 27,10%	22 20,56%	7 6,54%	3 2,80%	1,99	1,08
Niska razina znanja lokalnog (ruralnog) stanovništva iz marketinga i interesnog udruživanja	45 42,06%	30 28,04%	22 20,56%	8 7,48%	2 1,87%	1,99	1,05
Previsoki porezni nameti	46 42,99%	21 19,63%	25 23,36%	8 7,48%	7 6,54%	2,15	1,24
Nedostatak suradnje između nositelja turističkih aktivnosti i vlasnika gospodarstava	38 35,85%	25 23,58%	24 22,64%	14 13,21%	5 4,72%	2,27	1,22
Nedostatak motivacije i tradicije u bavljenju turističkom djelatnosti	25 23,36%	33 30,84%	32 29,91%	9 8,41%	8 7,48%	2,46	1,16
Nedostatak edukacijskih programa na lokalnoj i državnoj razini	26 24,30%	21 19,63%	39 36,45%	13 12,15%	8 7,48%	2,59	1,20
Neinformiranost o programima poticaja i loš protok informacija	22 20,56%	17 15,89%	39 36,45%	17 15,89%	12 11,21%	2,81	1,25

Čimbenik	Vrlo ograničavajući	Ograničavajući	Neutralan	Relativno neograničavajući	Neograničavajući	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Nepostojanje statističkih praćenja	21 19,81%	17 16,04%	37 34,91%	17 16,04%	14 13,21%	2,87	1,28
Zapošljavanje neobiteljske radne snage	17 16,19%	12 11,43%	37 35,24%	23 21,90%	16 15,24%	3,09	1,26
Nepostojanje pratećih infrastrukturnih objekata (pristaništa, parkirališta, kanalizacija, vodovod i ostalo)	11 10,38%	21 19,81%	25 23,58%	32 30,19%	17 16,04%	3,22	1,23
Neadekvatan radni kadar na tržištu rada	19 17,92%	12 11,32%	28 26,42%	19 17,92%	28 26,42%	3,24	1,43

Izvor: Tubić, D. (2015): Model razvoja ruralnoga turizma Kontinentalne Hrvatske. Doktorska disertacija. Osijek: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Osijeku, str. 263–264.

U daljnjoj analizi, konstituirani su intervali pouzdanosti oko vrijednosti na pojedinim tvrdnjama s ciljem povjere jesu li razlike između aritmetičkih sredina dovoljno velike, a da se ne mogu smatrati slučajnima. Promatrajući intervale pouzdanosti u *tablici 2* može se vidjeti da ne postoji preklapanje tvrdnje o manjku financijskih sredstava lokalnog stanovništva za pokretanje poslovanja s tvrdnjama od broja 6. do broja 17. Na razini pouzdanosti zaključivanja od 95 % može se tvrditi da je manjak financijskih sredstava lokalnog stanovništva za pokretanje poslovanja jači ograničavajući čimbenik od čimbenika navedenih u ovim tvrdnjama.

Tablica 2. Intervali pouzdanosti ograničavajućih čimbenika poslovanja

Čimbenik	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Standardna pogreška	Interval pouzdanosti
Manjak financijskih sredstava lokalnog stanovništva za pokretanje poslovanja	1,52	0,96	0,092	$1,34 \leq \mu \leq 1,70$
Spora i neadekvatna administrativna usluga (hrvatska birokracija)	1,63	1,10	0,106	$1,42 \leq \mu \leq 1,84$
Nedefinirana institucionalna podrška	1,72	0,98	0,095	$1,53 \leq \mu \leq 1,91$

Čimbenik	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Standardna pogreška	Interval pouzdanosti
Nepovoljni krediti i visoke kamate	1,76	1,05	0,102	$1,56 \leq \mu \leq 1,96$
Neadekvatno definirana zakonska regulativa	1,90	1,11	0,106	$1,70 \leq \mu \leq 2,10$
Nepostojanje strategije razvoja ruralnoga turizma	1,94	1,11	0,108	$1,74 \leq \mu \leq 2,14$
Neadekvatna marketinška aktivnost na lokalnoj i državnoj razini	1,99	1,08	0,104	$1,78 \leq \mu \leq 2,20$
Niska razina znanja lokalnog (ruralnog) stanovništva iz marketinga i interesnog udruživanja	1,99	1,05	0,102	$1,80 \leq \mu \leq 2,18$
Previsoki porezni nameti	2,15	1,24	0,120	$1,85 \leq \mu \leq 2,35$
Nedostatak suradnje između nositelja turističkih aktivnosti i vlasnika gospodarstava	2,27	1,22	0,118	$2,04 \leq \mu \leq 2,50$
Nedostatak motivacije i tradicije u bavljenju turističkom djelatnosti	2,46	1,16	0,112	$2,24 \leq \mu \leq 2,68$
Nedostatak edukacijskih programa na lokalnoj i državnoj razini	2,59	1,20	0,116	$2,36 \leq \mu \leq 2,82$
Neinformiranost o programima poticaja i loš protok informacija	2,81	1,25	0,121	$2,57 \leq \mu \leq 3,05$
Nepostojanje statističkih praćenja	2,87	1,28	0,124	$2,62 \leq \mu \leq 3,13$
Zapošljavanje neobiteljske radne snage	3,09	1,26	0,123	$2,84 \leq \mu \leq 3,34$
Nepostojanje pratećih infrastrukturnih objekata (pristaništa, parkirališta, kanalizacija, vodovod i ostalo)	3,22	1,23	0,120	$2,98 \leq \mu \leq 3,46$
Neadekvatan radni kadar na tržištu rada	3,24	1,43	0,138	$2,97 \leq \mu \leq 3,51$

Izvor: Tubić, D. (2015): Model razvoja ruralnoga turizma Kontinentalne Hrvatske. Doktorska disertacija. Osijek: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Osijeku, str. 265–266.

Na kraju interpretacije empirijskih rezultata treba naglasiti kako je nužno kontinuirano, u pravilnim periodičnim razmacima, provoditi istraživanja ovog ili sličnog profila na razini države, ali i regije podjednako od strane akademske zajednice, kao i državnih institucija kako bi se ostvarili relevantniji i pouzdaniji podatci (Tubić 2015: 284). Navedeno bi omogućilo praćenje promjena u percepciji ispitanika o ograničavajućim čimbenicima poslovanja agroturističkih gospodarstava.

ZAKLJUČAK

Ruralni turizam Republike Hrvatske nema ni značaj ni položaj koji neosporno zaslužuje podjednako u akademskom, institucionalnom, razvojnom i praktičnom smislu. U akademskom smislu postoji nedostatna baza teorijskih i empirijskih spoznaja, o čemu jasno govore sljedeće činjenice. Naime, na razini države provedeno je samo jedno službeno istraživanje i to pije 11 godina. Dosadašnja istraživanja teritorijalno su rascjepkana na županije. Terminološke konfuzije još uvijek su prisutne i u praksi i teoriji. Institucionalna podrška je nerazvijena, iako su primjerice, na prethodna tri međunarodna kongresa o ruralnom turizmu dane jasne smjernice prema državi (krovnim institucijama) vezane za izradu zasebne strategije ruralnoga turizma, pojednostavljenje zakonske regulative, prilagodbu statističke osnovice itd., međutim, laičkim rječnikom to je ostalo mrtvo slovo na papiru. U razvojnom smislu prisutna je izrazito niska stopa osviještenosti o edukaciji iz primarnih područja, kao što je marketing, nove tehnologije, EU fondovi i slično. U formalnom obrazovanju postoji samo jedna visoko školska institucija (Visoka škola Virovitica) koja se sadržajno kroz cijeli studijski program bavi ruralnom materijom, a koja je usklađena prema načelima Hrvatskog kvalifikacijskog okvira. Sve navedene implikacije preslikale su se i na stvarni život, odnosno praksu. Područje Kontinentalne Hrvatske nema tradicije u bavljenju turizmom, a onda i znanja iz tog specifičnog područja, što je i potvrđeno empirijskim rezultatima. Hrvatski turizam može i mora znati bolje, ali je neophodna uzajamna sinergija, razumijevanje i međusobna komunikacija svih dionika, što će svakako pridonijeti kreaciji prepoznatljivoga i održivoga turističkog, cjelogodišnjeg proizvoda.

LITERATURA

- Bartoluci, M., Hendija, Z. Petračić M. (2015), "Possibilities of sustainable development of rural tourism in Continental Croatia", *Acta Turistica*, 27 (2), 191-219.
- Brščić, K. (2005), *Marketinške pretpostavke uspješnosti subjekata agroturističkog gospodarstva u Istarskoj županiji*, Doktorska disertacija, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Osijeku, Osijek.
- Brščić, K., Franić, R., Ružić, D. (2010), "Why Agrotourism – owner's opinion", *Journal of Central European Agriculture*, 11 (1), 21-42.
- Brščić, K., Tomčić, Z. (2004), "Informatičke tehnologije u funkciji razvoja agroturističkih gospodarstava - primjer Istre", Meler, M. (ur.) *Zbornik radova Okruglog stola "Stanje i razvojne mogućnosti u aktualnom informatičkom okruženju"*, Poreč, 20. veljače 2004., Osijek: Ekonomski fakultet; Poreč: Institut za poljoprivredu i turizam, dostupno na: <http://www.poslovniforum.hr/projekti/sadrzaj-zbornika.asp> (24.12.2013.).
- Demonja, D., Ružić, P. (2010), *Ruralni turizam u Hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima*, Meridijani, Zagreb.
- Erstić, M., Mikuš, O., Mesić, Ž. (2011), "Uloga agroturizma u socioekonomskom razvoju Zadarske županije - opažanja dionika ruralnih područja", *Agronomski glasnik*, 73 (4-5), 245-262.
- Franić, R., Grgić, Z. (2002), "Agrotourism on a Family Farm in Croatia – Prospects for Development", *Agriculturae Conspectus scientificus*, 67 (3), 131-141.
- Grgić, I., Zrakić, M., Cerjak, M. (2011), "Agroturistička ponuda Zagrebačke županije: ograničenja i mogućnosti", *Agronomski glasnik*, 73 (1-2) 41-58.
- Hajdaš Dončić, S., Horvat, Đ., Gašparlin, I. (2007), "Inovativni turistički proizvodi kao model razvoja ruralnoga turizma u kontinentalnoj Hrvatskoj", *Acta Turistica Nova*, 1 (2), 195-210.
- Kantar, S. (2016), *Razvoj održivoga ruralnoga turizma: potencijali Koprivničko-križevačke županije*, Doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Krajnović, A., Čičin-Šain, D., Predovan, M. (2011), "Strateško upravljanje razvojem ruralnoga turizma - problemi i smjernice", *Oeconomia Jadertina*, 1 (1), 30-45.
- Kušen, E. (1995), "Turizam na seljačkom gospodarstvu", *Turizam*, 43 (7-8), 127-133.

- Kušen, E. (2006), "Ruralni turizam", Čorak, S., Mikačić, V. (ur.) *Hrvatski turizam - plavo bijelo zeleno*, Institut za turizam, Zagreb, 167-190.
- Lane, B. (1994), "What is rural tourism?", *Journal of Sustainable Tourism*, 2, 7-21.
- Leko-Šimić, M., Čarapić, H. (2007), "Agroturizam u istočnoj Hrvatskoj: Model razvoja i prilagodba novom tržišnom segmentu", Baćac, R. (ur.) *Zbornik radova 1. Hrvatskoga kongresa o ruralnom turizmu s međunarodnim sudjelovanjem „Perspektive razvoja ruralnoga turizma“*, Hvar, 17. – 21. listopada 2007., Hrvatski farmer d.d., Zagreb, 281-289.
- Liu, C.Z. (2010), "Rural Development and Rural Tourism in Taiwan", *Asian Journal of Arts and Sciences*, 1 (2) 211-227.
- McAreevey, R., McDonagh, J. (2011), "Sustainable Rural Tourism: Lessons for Rural Development", *Sociologia Ruralis*, 51 (2), 175-194.
- Mišćin, L. Mađer, B. (2008), *Aktualno stanje turizma u ruralnom prostoru Hrvatske 2008. godine*, Sektor za turizam HGK, Zagreb.
- Nair, V., MuniKrishnan, U.T., Rajaratnam, S.D., King, N. (2015), "Redefining Rural Tourism in Malaysia: A Conceptual Perspective", *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 20 (3), 314-337.
- Neumeier, S., Pollermann, K. (2014), "Rural tourism as promoter of rural development – prospects and limitations: case study findings from a pilot project promoting village tourism", *European Countryside*, 4, 270-296.
- Oppermann, M. (1996), "Rural tourism in Southern Germany", *Annals of Tourism Research*, 23 (1), 86-102.
- Organisation for Economic Cooperation and Development (1994), "Tourism Strategies and Rural Development Organisation - General Distribution", Paris, <http://www.oecd.org/redirect/dataoecd/31/27/2755218.pdf> (13.4.2018.).
- Petrić, L. (2006), "Izazovi razvoja ruralnoga turizma: Dosadašnja praksa u Europi i reperkusije na Hrvatsku", *Acta Turistica*, 18 (2), 134-170.
- Rajko, M., Tomčić, Z., Juraković, L. (2007), "Poticajne mjere u razvoju agroturizma", Baćac, R. (ur.) *Zbornik radova 1. Hrvatskoga kongresa o ruralnom turizmu s međunarodnim sudjelovanjem „Perspektive razvoja ruralnoga turizma“*, Hvar, 17. – 21. listopada 2007., Hrvatski farmer d.d., Zagreb, 353-363.
- Roberts, L., Hall, D. (eds.) (2001), *Rural Tourism and Recreation: Principles to Practice*, CABI Publishing, Oxon and New York.
- Sasu, K.A., Epuran, G. (2016), "An overview of the new trends in rural tourism", *Bulletin of the Transilvania University of Braşov Series V: Economic Sciences*, 9 (2), 119-126.
- Sznajder, M., Przezbórska, L., Scrimgeour, F. (2009), *Agritourism*, CABI, Wallingford.
- Tchetchik, A., Fleischer, A., Finkelshtain, I. (2006), "Rural Tourism: Development, Public Intervention and Lessons from the Israeli Experience", Discussion Paper No. 12.06. The Hebrew University of Jerusalem, The Center for Agricultural Economic Research, The Department of Agricultural Economics and Management.
- Trošt, K., Ilak Peršurić, A.S., Oplanić, M. (2011), "Owners' attitudes and opinions on developing potentials and limitations of farm tourism in the County of Istria", *46th Croatian & 6th International Symposium on Agriculture*, Hrvatska, Opatija, 293-297.
- Tubić, D. (2012), *Osobitosti agroturizma na području Slavonije i Baranje*, Specijalistički završni rad, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek.
- Tubić, D. (2015), *Model razvoja ruralnoga turizma Kontinentalne Hrvatske*, Doktorska disertacija, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Osijeku, Osijek.
- Tubić, D., Bosnić, I., Bedeković, V. (2013), "Key aspects of agrotourism businesses in times of crisis", Radić Lakoš, T. (ur.), *Zbornik radova 1. znanstvenostručne konferencije s međunarodnim sudjelovanjem „Izazovi današnjice: Turizam danas - za sutra“*, 7 (4), Veleučilište u Šibeniku, Šibenik, 255-266.
- Viljoen, J., Tlabela, K. (2006), *Rural tourism development in South Africa: Trends and challenges*, HSRC Press, Cape Town.

LIMITING FACTORS OF AGROTOURISM FARM BUSINESSES

Abstract

Agrotourism as the fastest growing form of rural tourism in the world, in the Republic of Croatia, neither in the academic nor in the practical sense has any significance that it could and should have for a country that wants to structurally and seriously engage in tourism. Observed from an academic point of view, there is an inadequate and modest base of theoretical knowledge and empirical research in the field. Therefore, in this paper, an overview of theoretical notions so far, with a special emphasis on a clear understanding of the highly confusing and contradictory existing terminology will be given. Only one official research has been carried out in the Republic of Croatia in 2007., covering the entire rural tourism offer. Majority of other researches have been conducted in the Adriatic region of Republic of Croatia. Also, there is only one comprehensive research conducted in 2015 that includes the perception of creators and co-creators of institutional policy and of the TFF owners from the 13 counties of the Continental region of Republic of Croatia, which confirms the thesis of insufficient interest and research by the academic community. Given the existing tourism resource base of the rural area and the current state of development, rural tourism in Republic of Croatia is developing below the possibilities. Therefore, the fundamental purpose of this paper is to determine which limiting factors prevent the development and improvement of rural tourism and the TFF's. Empirical data will be collected by survey of TFF owners in the 13 counties of Continental region of the Republic of Croatia and will be analyzed by appropriate scientific methods.

Keywords: limiting factors, agrotourism, TFF owners, Continental region of Republic of Croatia.

dr. sc. Dejan Tubić, predavač

Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici

Matije Gupca 78, 33000 Virovitica, Hrvatska

E-mail: dejan.tubic@vsmti.hr

Rikard Bakan, mag. oec., viši predavač

Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici

Matije Gupca 78, 33000 Virovitica, Hrvatska

E-mail: rikard.bakan@vsmti.hr

Juraj Randelj, mag. oec., asistent

Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici

Matije Gupca 78, 33000 Virovitica, Hrvatska

E-mail: juraj.randelj@vsmti.hr